

Орнаменти в оформленні книжок Івана Федорова [Текст] / С. В. Воєца // Мат. наук. сесії (Укр. полігр. ін-т). — 1950. — Вип. 9. — С. 9–15.

Український поліграфічний інститут імені Івана Федорова [Текст] / В. Вороб'єв, С. Воєца // Львов. правда. — 1952. — 27 июля.

ВОЕЦА СЕРГЕЙ ВАСИЛИЕВИЧ К 110-ЛЕТТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ

Статья содержит краткие биографические сведения и библиографию основных печатных работ многолетнего проректора полиграфического института, декана инженерно-технологического факультета, заведующего кафедрой оформления книги С. В. Воєца

VOETSA SERGEY VASILIIY TO 110-LETTIYA FROM THE DAY OF BIRTH

The article contains short biographic information and bibliography of basic printing labours of long-term pro-rector of polygraphy institute, dean of engineer-technological faculty, manager of department of registration of book of S. Voetsa

Стаття надійшла 09.08.08

УДК 945

О. І. Босак, О. Я. Красівський
Українська академія друкарства

ПАМ'ЯТНИЙ ЮВІЛЕЙ (ДО 90-РІЧЧЯ ПРОГОЛОШЕННЯ ЗУНР)

Розглядаються суперечності між галицькими українцями і поляками, які переросли у відкриту війну за Галичину. Подаються відомості про першолистопадний переворот, здійснений місцевими військовими частинами, які склалися переважно з українців, а також створення українських органів влади.

Перша світова війна призвела до різкого загострення стану на західно-українських землях, поглиблення соціально-економічної й політичної кризи в Австро-Угорщині.

Поразка Центральних держав у війні, як і революційні події в Росії, спричинили появу нових національних держав. Ще раніше, 4 жовтня 1918 р., Австро-Угорщина звернулася до Антанти з пропозицією про підписання миру згідно з відомими «14 пунктами» президента США В. Вільсона. Австрійський уряд усе ще сподівався запобігти розвалу монархії шляхом внутрішньої перебудови країни, надаючи повну автономію підлеглим народам. Цісар погоджувався на створення незалежної Польської держави на територіях,

де переважало польське населення. 12 жовтня остаточно стало відомо про відмову австрійського уряду від обіцянок про поділ Галичини на українську і польську частини, а міністр закордонних справ Г. Андраси розробив план входження краю до складу Речі Посполитої, об'єднаної в союз із Австрією та Угорщиною [11, с. 30]. Однак поляки відмовилися від цих пропозицій. 15 жовтня 1918 р. польські послы заявили віденському парламенту, що вважають себе представниками незалежної держави. 16 жовтня цісар Карл I, рятуючи монархію від остаточного розпаду, видав маніфест «До моїх вірних австрійських народів», в якому проголосив перетворення країни на федеративну. Поляки сприйняли цісарський маніфест як право на переобрання влади у всьому краї. Галичина опинилася перед новою небезпекою.

Водночас розпочинаються активні дії представників українських політичних партій. У вересні 1918 р. створюється таємна військова організація з філіями у Львові, Станіславові, Стрию, Коломиї, Перемишлі, Золочеві та Бережанах [8, с. 57]. Уже 4 і 9 жовтня 1918 р. на засіданнях віденського парламенту українські послы домагаються на підставі права самовизначення народів — поділу Галичини та приєднання всіх західноукраїнських земель до Наддніпрянської України. Євген Петрушевич заявив: «Вже сьогодні декларуємо найсвятіше для нас, як для кожного народу право на з'єднання всіх українських земель в самостійну українську державу і домагаємося прилучення всіх українських земель австро-угорської монархії, отже, також української землі в Угорщині, до української держави» [6, с. 26–27]. 18–19 жовтня Українська парламентська репрезентація зініціювала у Львові з'їзд політичних і громадських діячів українських земель Австро-Угорщини — Українську Конституанту (Установчі збори), яка спираючись на маніфест цісаря від 16 жовтня 1918 р., проголосила себе Українською Національною Радою (УНР) з повноваженнями парламенту. Її головою було обрано досвідченого правника Євгена Петрушевича. Реалізуючи право народу на самовизначення, Національна Рада декларувала створення Української держави на етнічних українських землях Австро-Угорщини. До її складу входила Галичина, Лемківщина, Північна Буковина з містами Чернівці, Сторожинець і Серет, а також Закарпаття [2, с. 16]. Відносини новопроголошеної держави з Австро-Угорщиною не були визначеними й залежали від згоди Антанти на існування монархії. У разі її ліквідації Національна Рада допускала можливість об'єднання українських територій Австро-Угорщини з Наддніпрянською Україною [11, с. 32].

19 жовтня відбулося розширене засідання Національної Ради, так званий з'їзд «мужів довір'я», в якому взяли участь представники політичних партій і груп, духовенства та молоді. Уночі на з'їзді Євген Петрушевич зачитав резолюції щодо утворення на західноукраїнських землях Української держави. Однак лідери Національної Ради продовжували переговори з австрійським урядом, шукаючи прихильності цісаря. З цією метою до Відня виїхала група

діячів на чолі з Євгеном Петрушевичем, яка з 25 жовтня представляла виконавчу владу Української держави. Їй підпорядковувалися дві інші групи — Галицька на чолі з Костем Левицьким та Буковинська під керівництвом Омеляна Поповича [4, с. 6–8].

Обравши центром діяльності Відень, Національна Рада та її президія, яка складалася в основному з представників Української парламентської репрезентації, продовжувала переговори з агонізуючим урядом [7, с. 169]. Виховані в дусі австрійського парламентаризму, українські правники сподівалися створити самостійний український коронний край легально. Українці поінформували прем'єра Австрії Маха фон Генляйна Гусарка про рішення Національної Ради у Львові, пообіцявши йому, що новостворена Українська держава буде дотримуватися тісного союзу з монархією. Водночас вони вимагали призначення правника Костя Левицького намісником Галичини та проведення реформ, які забезпечили б перевагу над поляками.

Дещо інші плани виношував Захід. 21 жовтня 1918 р. Відень отримав ноту державного секретаря США Роберта Лансінга щодо прийняття Австро-Угорщиною мирних умов президента Вудро Вільсона. Послання засвідчувало, що Антанта вже не зацікавлена у внутрішній перебудові монархії, народи якої є фактично вільними і самостійно можуть вирішувати свою долю. Це означало розпад багатонаціональної держави Габсбургів. У той час, коли інші підневільні народи монархії уже створювали незалежні держави, українські політичні лідери вважали за краще піти законним шляхом, сподіваючись отримати з рук австрійського уряду легітимний мандат на право творення власної держави.

28 жовтня 1918 р. проголосила державну незалежність Чехо-Словаччина. Того ж дня у Кракові була створена Польська ліквідаційна комісія на чолі з В. Вітосом, яка оголошена тимчасовою владою в Галичині. Комісія повідомила Відень і намісника Кароля фон Гуйна у Львові про свої плани. 1–2 листопада члени комісії мали переїхати до Львова і взяти владу у свої руки [4, с. 68–69]. Українська Національна Рада діяла згідно з духом цісарського маніфесту від 16 жовтня, сподіваючись, що буде призначений український намісник і влада перейде до українців. Новий прем'єр Австро-Угорщини Г. Ляммаш заспокоїв українських політиків, гарантуючи їм вирішення питання. 31 жовтня на засіданні Ради Міністрів було визнано право українського народу на самостійність і створення власної держави. Передачу влади українцям мав здійснити цісарський намісник, призначаючи українців на урядові посади у староствах, на залізниці та в судах. Поділу Галичини на українську і польську частини не передбачалося. Та й втілити це рішення в життя було вже неможливо. Його випередив виступ у ніч з 31 жовтня на 1 листопада українських збройних сил, які захопили владу у Львові та в більшості галицьких повітів. У наступні два-три дні українці перейняли владу майже у 50 повітах.

Напередодні перевороту 29 жовтня 1918 р. з Чернівців до Львова прибув сотник легіону УСС Дмитро Вітовський, який очолив Центральний Військовий Комітет. Під його тиском український політичний провід і вирішив

розпочати повстання. Було розроблено план оволодіння столицею Галичини. Особлива увага приділялася захопленню важливих стратегічних і військових центрів — Чернівців, Коломиї, Станіславова, Золочева [3, с. 56–58]. Дата не конкретизувалась, оскільки Українська Національна Рада все ще сподівалася, що австрійці віддадуть владу добровільно. Однак події у Львові прискорили рішення українських провідників. 31 жовтня В. Вітос прибув до Львова і зустрівся з намісником графом Гуйном. Йшлося про передачу влади полякам. Того ж дня у пресі з'явилась інформація про те, що 1 листопада до Львова повинна прибути делегація Польської ліквідаційної комісії, щоб перехопити владу. У Львові перебував і лідер галицьких ендеків, міністр польського уряду Станіслав Гломбінський, який здійснював підготовчу роботу. 1 листопада генералу Лямезану де Салену до Львова був переданий наказ начальника польського головного штабу генерала Тадеуша Розвадовського: «Князь Вітольд Чарторийський призначається генеральним комісаром для цілої Галичини і зараз обіймає управу з рук генерал-полковника графа Гуйна. Начальну команду війська в Галичині обіймає аж до дальшого розпорядження генерал дивізії Пухальський...» Генерал Лямезан призначався військовим комендантом Львова [5, с. 35]. Проте цим планам не судилося здійснитись.

Уранці 31 жовтня 1918 р. на нараді Центрального Військового Комітету під тиском сотника Дмитра Вітовського було вирішено розпочати 1 листопада повстання з метою захоплення влади. «Вночі з 31 жовтня на 1 листопада ц. р. Українська Національна Рада переймає владу над українськими землями Австро-Угорщини, — говорилось у прийнятому розпорядженні. — Тієї ж ночі українські військові частини займають Львів. Те саме заряджено по всіх містах Східної Галичини» [3, с. 56–57].

31 жовтня було зроблено ще одну спробу здобути владу законним шляхом. Делегація Української Національної Ради в складі Костя Левицького, Степана Барана, Івана Ківелюка, Олександра Стефановича, Сидора Голубовича та Лонгіна Цегельського зробила візит до намісника Галичини К. Гуйна. Посилаючись на цісарський маніфест від 16 жовтня і право народів на самовизначення, делегація зажадала передачі влади Національній Раді. Однак цісарський намісник відмовив делегації, зіславшись на відсутність відповідних інструкцій уряду та бажання не допустити «до страшної боротьби між обома народами» [2, с. 49]. Він заявив, що терен перебуває під австрійською владою до рішення мирного конгресу. Того ж дня, 31 жовтня 1918 р., після невдалих переговорів Національна Рада на своєму засіданні ухвалила постанову про збройний виступ.

Першолистопадовий переворот повинні були здійснити місцеві військові частини, які склалися переважно з українців. За даними польських джерел напередодні повстання, увечері 31 жовтня, у розпорядженні Центрального Військового Комітету, перейменованого в Українську Генеральну Команду, нараховувалося чотири тисячі вояків і 60 офіцерів [14, с. 14]. Українські джерела цю цифру зменшують до 1400 бійців [3, с. 58–59]. Олекса Кузьма

стверджує, що 25 жовтня 1918 р. українські військові сили нараховували 2400 стрільців та 60 старшин [3, с. 43]. Найчисленнішим серед них був 15-й піхотний полк, перейменований згодом у перший Галицький полк ім. князя Лева. Він нараховував приблизно 600 українців. 19-й львівський полк мав 500 стрільців, 41-й чернівецький — 450, 50-й вартовий курінь — 800. Значна частина вояків перебувала в 30-му, 90-му окремих куренях та поліції. Однак не всі вони були українізовані й могли вважатися бойовими підрозділами, а їх боєздатність була невисокою. Частину вояків складали люди старшого віку, звільнені після брестських переговорів з російського полону. Серед бійців були і молоді недосвідчені рекрути. На другий день боїв частина з них дезертирувала.

Польські військові сили в Галичині репрезентували три розрізнені організації. Найчисленнішою серед них була сформована в лютому 1918 р. Польська Військова Організація (ПВО), яка нараховувала близько 300 осіб [10, с. 44]. Вона складалася, переважно, з колишніх офіцерів та легіонерів і діяла серед студентів, учнів середніх шкіл та робітників. З ініціативи ПВО влітку 1918 р. було створено спілку «Свобода», до якої входили переважно польські офіцери, які служили в австрійській армії. 20 жовтня 1918 р. «Свобода» об'єдналася з ПВО. Впливовою була таємна організація, ідейно пов'язана з Народною Демократією — Польські Військові Кадри (ПВК). Вона згуртувала в своїх рядах офіцерів і солдатів, які дотримувалися ендецької ідеології, і нараховувала майже 200 осіб. Керівником організації був Чеслав Мончинський [13, с. 146]. Третю організацію (близько 200 членів) створили солдати і офіцери Польського Допомогового корпусу і другої бригади легіонерів. Діяла вона легально, і основним її завданням було вербування до польської армії колишніх інтернованих та звільнених з таборів військових. Очолював організацію досвідчений полковник Владислав Сікорський [15, с. 91].

25 жовтня 1918 р. було створено Генеральний штаб Війська Польського на чолі з генералом Тадеушем Розвадовським. Командувачем польською армією в Галичині призначено генерала Станіслава Пухальського, а шефом штабу — Владислава Сікорського. Комендантом Львова став капітан Антоні Камінський [16, с. 165]. Широко розгалужена мережа військових і політичних організацій по всіх містах Галичини, особливо таких, як Львів, Станіславів, Коломия, Золочів тощо, була готова взяти владу в свої руки. У Львові польські політичні провідники могли розраховувати також на підтримку мешканців міста. У майже 200-тисячному Львові поляків було 62%, євреїв — 20% і українців — 18% [9, с. 75].

Однак основні події розгорнулись у галицькій столиці у ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. за українським сценарієм. Українські військовики роззброїли австрійські, угорські підрозділи, поліцію, інтернували намісника Кароля фон Гуйна та генерала Пфєффера, захопили головні установи міста — вокзали, пошту, намісництво, магістрат, ратушу, сейм. Уранці Львів контролювали вже українські війська. Над міською ратушею та іншими установами було вивішено національні синьо-жовті стяги, а на

вулицях з'явилися міліціонери з синьо-жовтими стрічками на шапках. На стінах будинків було розклеєно дві відозви Української Національної Ради: одна — до мешканців Львова, друга — до всього українського народу. У них проголошувалося створення Української держави на етнічних землях колишньої Австро-Угорської імперії [11, с. 42]. 9 листопада створено уряд — Тимчасовий Державний Секретаріат під головуванням Костя Левицького, а 13 листопада видано Тимчасовий основний закон, в якому проголошувалося, що держава має назву Західно-Українська Народна Республіка. До неї входять всі українські етнографічні землі, що перебувають під управлінням Австрії, влада має належати всьому українському народові, що обирає своїх представників до установчих зборів ЗУНР на підставі загального, рівного, таємного голосування.

Загалом переворот відбувся зовсім спокійно і без пролиття крові. У той день не інтерновано жодної людини, не проводились арешти політичних опонентів. Хоча був розроблений план арешту 200–300 провідних польських діячів як заручників, щоб у разі польського опору «піддати їх воєнним репресіям», він не був реалізований [1]. Задля надання мирного характеру подіям та, щоб не спровокувати польське населення Львова на відповідні дії, УНР рада на засіданні ввечері 1 листопада не прийняла плану Степана Барана щодо здійснення репресій.

Встановлення української влади проходило у столиці організовано, майже без перешкод. Так само відбувся переворот в інших містах Східної Галичини, окрім Борислава та західних повітах. Більше десяти днів відбувалося збройне українсько-польське протистояння на вулицях Перемишля. Хоча для повної реалізації плану Центрального Військового Комітету відводилося два дні. У повітах почали діяти раніше призначені комісари і воєнні коменданти, які за допомогою місцевих гарнізонів, організованих селянських груп розпочали деполонізацію державної адміністрації, судочинства й жандармерії. Було роззброєно створені раніше у польських селах селянські польські боївки [12, с. 97–98]. Повсюди створювалися загони не лише української, але й польської та жидівської жандармерії.

Проголошення ЗУНР, її воєнно-політичний захист мали значний вплив на формування національної свідомості українців. Короткий (вона реально проіснувала 257 днів) і глибоко трагічний період історії ЗУНР дав багато зразків національної солідарності та розуміння державних інтересів, бо вона стала колицею, з якої виросла ціла плеяда самовідданих борців за волю України. Якби не величезна перевага поляків і політика Заходу, не має сумніву, що Західноукраїнська Народна Республіка посіла б гідне місце серед інших нових національних новоутворених держав Східної Європи.

1. Баран С. З перед 10-ти літ. Низка споминів з листопадових днів 1918 р. у Львові / С. Баран // Діло. — 1928. — 1 листопада. 2. Гуцуляк М. Перший листопад 1918 року на західних землях України зі спогадами і життєписами членів Комітету Виконавців Листопадового чину / М. Гуцуляк. — К., 1993. 3. Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. / О. Кузьма. — Львів, 1931.

4. Левицький К. Великий зрив / К. Левицький. — Львів, 1931. 5. Литвин М. Р. Історія ЗУНР / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко. — Львів, 1995. 6. Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920 / М. Лозинський. — Відень, 1922. 7. Феденко П. Український рух у 20-му столітті / П. Феденко. — Лондон, 1959. 8. Czubiński A. Walka o granice wschodnie Polski w latach 1918–1921 / A. Czubiński. — Opole, 1993. 9. Zaremba P. Historia dwudziestolecia (1918–1939) / P. Zaremba — Paryż, 1978. — Т. 1. 10. Klimecki M. Wojna polsko-ukraińska 1918–1919 r. / M. Klimecki // Wojsko i wychowanie. — 1993. — № 5–6. 11. Kutschabsky W. Die Westukraine im Kampfe mit Polen und dem Bolszewismus in den Jahren 1918–1923 / W. Kutschabsky. — Berlin, 1934. 12. Mrocza L. Spór o Galicję Wschodnią. 1914–1923 / L. Mrocza. — Kraków, 1998. 13. Obrona Lwowa 1–22 listopada 1918. — Lwów, 1933. — Т. I. 14. Sopotnicki J. Kampania polsko-ukraińska. Doświadczenia operacyjne i bojowe. / J. Sopotnicki. — Lwów, 1921. 15. Wapiński R. Władysław Sikorski / R. Wapiński — Warszawa, 1978. 16. Wrzosek M. Wojny o granice Polski Odrodzonej 1918–1921 / M. Wrzosek. — Warszawa, 1992.

ПАМ'ЯТНИЙ ЮБІЛЕЙ (ДО 90-ЛІТТЯ ПРОВІЗГЛАШЕННЯ ЗУНР)

Рассматриваются противоречия между галицкими украинцами и поляками, переросшие в открытую войну за Галичину. Изображен первоноябрьский переворот, осуществленный местными войсковыми частями, составляющиеся преимущественно из украинцев, а также создание украинских органов власти.

MEMORABLE ANNIVERSARY (BEFORE 90-YEARS PROCLAMATION OF ZUNR)

Arguments between Galicia Ukrainians and Polish people becoming an open war for Galicia have been reviewed.

The First-November coup made by local military regiments consisting mostly of the Ukrainians have been shows as well as the formation of the Ukrainian government.

Стаття надійшла 8.12.2008